УДК 82.091:316.423.6

ПРОБЛЕМА ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА БРИТАНСЬКОМУ ФЕМІНІСТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ Е. ГАСКЕЛЛ ТА О. КОБИЛЯНСЬКОЇ)

О. С. Турчанська

Івано-Франківський юридичний інститут Національного університету «Одеська юридична академія»; 76007, м. Івано-Франківськ, вул. Максимовича, 13; тел. +380 (342) 72-07-51

У статті розглянуто проблему жіночої самосвідомості й жіночої освіти у феміністичному дискурсі української та британської літератури. Дослідження здійснено на основі типологічного зіставлення роману Елізабет Гаскелл «Дружини і дочки» та новели Ольги Кобилянської «Valse melancolique». Аналізується освітній простір, свідомість та суспільне становище української і британської жінки наприкінці XIX – початку XX ст. Виокремлено спільне та відмінне в постановці і вирішенні проблеми жіночої освіти в творчості української і британської письменниць.

***Ключові слова**: жіноча освіта, фемінізм, гендер, жіноча самосвідомість, жіноче письмо, патріархальна традиція, емансипація.*

Протистояння патріархальної і матріархальної традицій стало одним із явищ, що визначало європейський модернізм кінця XIX – початку XX ст. Цьому протистоянню передував "жіночий рух" у всіх європейських національних літературах, рух, першопричиною якого стало самоусвідомлення жінкою своєї ідентичності, окремішності, відчуття власної значущості і натхнення до творчості, а разом з тим – відчуття гендерної нерівності.

Актуалізація гендерних студій у царині пострадянського літературознавства значною мірою детермінована ідеями американської і європейської феміністичної літературної критики. Наприкінці минулого століття появилася низка гендерних та феміністичних студій, нових концепцій дослідження художньо-літературного матеріалу. У вітчизняних наукових працях із проблем фемінізму (Віри Агеєвої, Тамари Гундорової, Ніли Зборовської, Соломії Павличко, Наталії Чухим, Софії Філоненко та ін.) відчувається вплив ідей американських і європейських феміністок Сімони де Бовуар, Монік Віттіг, Мері Воллстонкафт, Лус Ірігарей, Юлії Кристевої, Кейт Мілет, Елейн Шовалтер та ін. Однак у згаданих працях серед основних гендерних проблем недостатньо дослідженою залишилась проблема становлення жіночої самосвідомості і жіночої освіти в умовах домінування патріархальної культури, зокрема і в типологічному зіставленні, що й визначає актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – проаналізувати проблему становлення жіночої самосвідомості та жіночої освіти у феміністичному дискурсі української та британської літератури на основі типологічного зіставлення роману Елізабет Гаскелл «Дружини і дочки» та новели Ольги Кобилянської «Valse melancolique», виокремивши спільне та відмінне в постановці і вирішенні проблеми жіночої освіти в творчості української і британської письменниць.

Педагогічний словник тлумачить поняття "жіноча освіта" як самостійну галузь освіти, яка виникла у зв'язку з нерівноправним становищем жінки в суспільстві [6, с. 374]. На думку М. С. Рижкової, освіта жінок має свої особливості, це щось відмінне від чоловічої освіти або освіти взагалі. І справді, наприкінці XIX – на початку XX століть чоловіча і жіноча освіта відрізнялися, що було зумовлено становищем обох статей у суспільстві [7].

С. Павличко в книзі «Фемінізм» зазначає, що "найбільша небезпека – розглядати жінок і жіноче питання ізольовано від суспільної ситуації" [5, с. 233]. Тому для того, щоб з'ясувати передумови представлення освітньої жіночої проблематики в творах Е. Гаскелл та О. Кобилянської, за допомогою історичного методу дослідження з'ясуємо, яким був освітній простір, свідомість та суспільне становище української і британської жінки наприкінці XIX – початку XX століть.

В останню чверть XIX ст. і британське, й українське суспільство поступово починає усвідомлювати необхідність письменності для широких верств населення. Під впливом ідей французьких просвітителів, передових педагогів-демократів І. Песталоцці і А. Дістервега, у шкільній справі сталися вельми значні зміни. Вони торкнулися передусім елементарної, початкової школи, відбилися і на вищій освіті. Початкова освіта, яка протягом сторіч перебувала у віданні церкви, переходить до управління державою, хоч вплив релігії залишається значним. В Англії рух за освітні жіночі права активізувався наприкінці 50-х рр. XIX ст., зокрема було створено «Товариство поширення вищої жіночої освіти», завдяки активним клопотанням якого 1867 р. королева Вікторія дозволила Лондонському університету видавати дипломи жінкам з філологічних та точних наук.

В історико-педагогічному дослідженні О. О. Драча, у якому піддається аналізу мотивація англійських та французьких дівчат до вищої освіти, вказано, що домінантним чинником початкового етапу відвідання лекцій у Сорбоні для юних француженок вважали швидше данину моді, оскільки в умовах відсутності систематичної середньої жіночої освіти отримані знання залишалися предметом розкоші, тоді як англійських дівчат до вищої освіти підштовхувала нудьга в батьківському домі, що спонукала до самостійної праці навіть без економічної необхідності [3].

Реформування англійської системи жіночої освіти починається з 1868 р., коли парламенту було представлено доповідь про виховання й освіту. Її наслідком стала організація спеціальних асоціацій з метою поліпшення виховання жінок і відкриття їм доступу до вищої освіти [9, с. 414]. Створення системи державної освіти в Англії було закладено законом 1870 р., за яким початкові школи переставали бути віросповідними. Пріоритет у вищій освіті все ж належав "сильній" статі, а для "другої" статі здебільшого реальною була перспектива опанування робітничих професій або професій гувернанток. Е. Гаскелл була дочкою уніатського священика, тому здобуття освіти було для неї реальною перспективою. Із 1823 р. Е. Гаскелл навчалась у школі-інтернаті (мати померла, коли їй виповнився 1 рік), а вже 1832 року вийшла заміж за священика. На цьому її навчання закінчилось, однак життя поставило її перед фактом "житейського університету" як дружину і багатодітну матір.

Тоді як в Англії освітнє питання мало гендерний відтінок, в Україні питання освіти торкалося ще й національної площини, адже основні предмети в школах викладались польською мовою, що, безперечно, мало відтінок шовінізму. 1848 р. у Львові було створено Головну Руську Раду як офіційного представника українського населення Галичини у Відні. Рада виступала за розвиток української мови і шкільництва й домоглася ухвалення низки законів. Того ж року було відкрито кафедру української мови у Львівському університеті, переведено на українську мову навчання парафіяльні та тривіальні школи міст і сіл, у яких мешкала більшість українців.

Як зазначає М. Богачевська-Хом'як, домагання вищої освіти для жінок в імперії прийшло ще в 1850–1860-х роках. Однак питання жіночої освіти тісно перепліталося з політикою, а жінки вагалися – чи домагатися права на вищу освіту, щоб досягти рівня чоловіків, чи зректися освіти на користь праці для народу [1, с. 46-47]. Автор дисертації про жіночу середню освіту в Україні в ХІХ – початку ХХ століть зазначає, що створення системи жіночих закладів на державному рівні стало передумовою зміни ставлення суспільства й уряду до жінок узагалі й помітно розширило сферу життєдіяльності жінки [8].

Над проблемами жіночої освіти ще з дитячих літ замислювалась О. Кобилянська, про що свідчать її три автобіографії та численні листи. Майбутня письменниця мала "велику жадобу до науки" – рису, яку, на її думку, вона успадкувала від батька. Освіта в її сім'ї була прерогативою чоловіків, тому рідні брати письменниці здобули добру освіту. Сама ж О. Кобилянська закінчила лише чотири класи народної початкової школи, однак своє "дрібне знання" доповнила "на власну руку", тобто самоосвітою, ставши однією з найосвіченіших жінок свого часу.

Отже, і українська, і британська письменниці не здобули вищої чи хоча б середньої спеціальної освіти. На освітньому шляху Е. Гаскелл став шлюб, на шляху О. Кобилянської – матеріальна скрута її сім'ї і до-

мінування патріархальної свідомості, адже її подальше навчання навіть не обговорювалось, тоді як брати здобували освіту в університетах. Але велика жадоба знань, самоосвіта і самоусвідомлення своєї значущості в суспільстві допомогли цим жінкам стати видатними письменницями свого часу.

Закономірно, що освітні проблеми жінки досить гостро і злободенно зринули в прозі Е. Гаскелл та О. Кобилянської. Компаративний аналіз проблеми жіночої освіти ми будемо здійснювати на основі новели «Valse melancolique» української письменниці та роману «Дружини і дочки» британської авторки, оскільки саме в цих творах проблема жіночої освіти подана найбільш дискусійно, через антитези гендерного і національного відтінків.

Уже на початку новели «Valse melancolique» О. Кобилянська стверджує дві основні істини фемінізму. По-перше, знання унезалежнюють жінку від влади чоловіка, стають її своєрідним "капіталом" у майбутньому. Тому оповідач новели Марта "вчилася музики, чужих мов і прерізних робіт ручних, ба, – і все інше, що лише можна було, забирала я в себе, щоб стало колись капіталом і обернулося в хосен" [4, с. 266]. По-друге, жінка усвідомлює, що шлях освіти – це єдиний шлях до світового миру, злагоди. Ганнуся малює перед Мартою утопічну картину "ідеального суспільства" в дусі Т. Манна: "Коли б усі артисти освічені і вихо-вані, почавши від чуття аж до строю, не було б стільки погані й лиха на світі, як тепер, лише сама гармонія й краса" [4, с. 266]. По-третє, освіта допоможе жінці побороти отой міщанський розум, вузький домашньо-практичний погляд і старосвітські замахи жіночості, притаманні жінці кінця XIX століття. І нарешті, освіта стане «рятівною соломинкою» для неодружених, самотніх жінок – "і тоді юрба переконається, що незамужня жінка – то не предмет насміху й пожалування, лише істота, що розвинулася неподілено" [4, с. 267].

Крім того, О. Кобилянська питання освіти обережно переводить в інтернаціональну площину, натякаючи на необхідності продовження навчання за кордоном. Більше того, саме жінки – героїні її новели – плекають ідею здобути вищу освіту в Римі та Відні. Так, музикантка Софія планує вступити до консерваторії Відня, малярка Ганнуся всі свої сили віддає на завершення копії образу Корреджія «Віроломна», який планує продати і за ці кошти продовжити навчання в Римі. Причому, про свій намір вдосконалити власний талант, свій "артистизм" Ганнуся говорить із певною нервозністю, навіть істеричністю: "І я і ти знаємо, що я мушу виїхати в інтересі штуки за границю… мушу, мушу!" [4, с. 276]. Наприкінці новели дізнаємось, що її мрія здійснилася. Через образ Ганнусі українська письменниця зруйнувала традиційну модель принизливого становища жінки-покритки і в дусі європейського фемінізму показала його самодостатність, силу духу. Щоправда реплікою Ганнусі до вже одруженої і щасливої Марти авторка спрогнозувала неприйняття такої

життєвої позиції не лише патріархальною свідомістю, але й жіночою свідомістю того часу: “Я не маю “чоловіка”. Батько мого хлопця остався там, де був. Не могли погодитися в способі життя, і коли не хотів мене зрозуміти, я покинула його. Але хлопець – мій. Я зароблю сама на нього, і він – мій. Ніхто не має права на нього, окрім мене. Те право закупила я своєю доброю славою. *Але – ти того не розумієш*!” [4, с. 294]. Отже, О. Кобилянська ще на межі XIX-XX століть поставила під сумнів щирість української патріархальної культури, щоправда, зробила це в делікатній художній формі. На відкриту заяву наважилася С. Павличко вже наприкінці XX століття, в одному з інтерв’ю заявивши: “Якщо вважати традиційною цінністю те, що в селі майже кожен чоловік б’є жінку, й вона, бідолашна, не знає куди подітись, а в неділю вони удвох ідуть до церкви, гарно вбрані, то мені такі цінності просто огидні… Усяка патріархальна культура має в собі цинізм і лицемірство. У ній завжди є поверхова краса, а в глибині можуть ховатись наруга і знущання сильного над слабшим” [5, с. 275-276].

Наділивши своїх героїнь передовими поглядами на жіночу емансипацію, О. Кобилянська за “принципом боварізму” змалювала безодню між мрією і реальністю. Освіта жінки залежала від фінансування з боку чоловічої статі. Так, навчання Софії Дорошенко оплачує її дядько, але після смерті її матері дядько відмовляється утримувати племінницю, бо створює власну сім’ю. І хоч “її талант і замилування до музики заповідали їй уже тепер ясну будучність”, навчання одразу на третьому курсу консерваторії, великі надії на музикальну славу у Відні “тріснули”, як струна її резонатора. Зрештою, це й стає причиною її передчасної смерті. Лише Ганнуся змогла подолати матеріальну залежність від чоловічої статі.

У романі Е. Гаскелл «Дружини і дочки» проблема жіночої освіти постає з перших сторінок. Одинокий вдівець Гібсон чітко визначив межі навчання своєї єдиної дочки Моллі – навчитись писати і читати, а також займатися хатніми справами (рукоділлям, куховарством тощо). Однак Моллі виявилась жадібною до знань. Як пише Е. Гаскелл, “залякана батьком від будь-яких спроб розумового розвитку, вона читала кожну книгу, що потрапляла їй у руки, майже з таким же задоволенням, ніби це було їй заборонено’ [2, с. 27]. Бібліотека містера Гібсона була досить солідною, для Моллі не були доступними лише книги з медицини, бо вони зберігались у приймальні. Улюбленим місцем для читання Моллі обрала вишню, між зеленими вітами якої ховалась наодинці із книгою. Письменниця ніби мимоволі згадує, що попри свій юний вік вона прочитала всі книги.

Містер Гібсон задумувався про освіту своєї дочки, тому запросив для її навчання гувернантку Ейр, яка “навчала Моллі читати і писати, але чесно стримувалась від навчання інших речей. Тільки важкими зусиллями і проханнями Моллі потроху вмовила батька дозволити їй вив-

чати французьку і брати уроки малювання" [2, с. 27]. Патріархальні погляди британського суспільства на місце та роль жінки в освітньому, а відтак суспільному просторі, авторка роману вклала в уста містера Гібсона. Ось із яким іронічним підтекстом письменниця будує його діалог із гувернанткою Ейр: "Не дуже вчіть Моллі: вона повинна вміти шити, читати, писати і рахувати, але я хочу, щоб вона залишалась дитиною… Багато порядних жінок виходять заміж, ставлячи хрестик замість імені" [2, с. 27]. Варто звернути увагу, що в цьому переліку вмінь на першому місці – суто жіноче "шити" (до речі, якраз жіночий образ куховарки і швачки найбільш критикується феміністичною теорією).

Однак, зав'язавши стосунки з місіс Кіркпатрік, містер Гібсон хоче бачити в ній цікаву співбесідницю із власним поглядом на життя, майбутню дружину, думки якої не будуть відлунням його думок та спільно потечуть в одному руслі, бо таке життя виявиться для нього нудним. Отже, у питаннях жіночої освіти містер Гібсон виявляє певну суперечність думок: з одного боку – обмеження освітнього простору, освітньої свободи Моллі, з іншого – бажання побачити у своїй майбутній дружині цікаву особистість.

Порушуючи гендерну складову освітнього питання, Е. Гаскелл із дзеркальною точністю відображає консервативні традиції пуританського суспільства, за якими не лише блискучі знання є перепусткою у "вищий" світ, а й знатне походження. Знову ж, цей факт демонструє генеалогічне дерево містера Гібсона. Його персону радо приймають у всіх аристократичних домах, бо вважають його позашлюбним сином одного шотландського герцога. Про його аристократичність авторка розказує з великою часткою іронії, вирізняючи його худорлявість, жовтий колір обличчя і чорне волосся як ознаки знатності: "У нього не було ні однієї унції зайвої ваги, а худорлявість – явна ознака родовитості. У нього був жовтий колір обличчя і чорне волосся, а в ті дні, після закінчення великої континентальної війни, жовтуватий колір обличчя і чорне волосся самі по собі вважалися особливими ознаками. Він був розумним і трохи саркастичним' [2, с. 31]. Містер Гібсон мав достойну освіту і крім, медицини, добре був обізнаний із англійською класикою. Так, перехопивши любовну записку свого учня Кокса до дочки Моллі, містер Гібсон одразу відзначив "шекспірівський стиль" цього листа.

Обмеженість і вузький кругозір патріархального суспільства найяскравіше демонструє сквайр Хемлі. Письменниця іронічно пояснює причину його неосвіченості. Його батько, сквайр Стівен, "провалився" на іспитах до Оксфордського університету, після чого дав собі клятву, що ніхто з його майбутніх дітей не переступить поріг університету. Як наслідок, його син – сквайр Хемлі – отримав тільки освіту провінційної школи, тому "некомфортно почувався в суспільстві і, наскільки це можливо, втікав від нього. Він був упертий, запальний і деспотичний до сво-

їх близьких” [2, с. 34]. Сповна відчувши “на власній шкурі” брак освіти, сквайр Хемлі вирішив компенсувати все доброю освітою своїх синів.

Син сім’ї Хемлі Роджер знайшов у Моллі цікавого співбесідника, тому вирішив передати їй усі звої знання, “посвятив” у таємниці “високої науки”: “… Він відчував, що по-справжньому допоміг їй, коли вона потребувала його допомоги, зацікавив її книгами, в яких говорилось про більш високі матерії, ніж у тих романах і віршах, які вона досі постійно читала” [2, с. 196]. Образ Роджера дуже нагадує образ Стефана Лієвича з повісті О. Кобилянської «Людина». Так, саме Стефан після навчання у Швейцарії розкрив перед своєю коханою Оленою Ляуфер ідеї жіночої емансипації, уже популярні в Європі, але ще мало відомі в Україні. Таким же “просвітителем” жіноцтва в образі Моллі бачимо Роджера Хемлі. Після розлуки з Моллі Роджер як відповідальний учитель хвилюється про стан думок своєї учениці: “Він почувався в ролі люб’язного наставника, у якого несподівано забрали найкращого, найперспективнішого учня. Він запитував себе, як вона обходиться без нього; чи заводять її в глухий кут книги, які він дав їй прочитати?” [2, с. 196]. Про результати самоосвіти Моллі, її самореалізацію в пуританському суспільстві читач, на жаль, так і не зможе довідатися через незакінченість роману.

Захоплення Моллі самоосвітою сприймається тогочасним жіноцтвом як аномалія. Так, леді Бетті як одна із представниць консервативного жіноцтва дорікає дівчині, що та не вміє вишивати, лякаючи її, що нова мачуха місіс Кіркпатрік заставлятиме її займатися цією суто жіночою справою. На цей вид умінь загалом була орієнтована тогочасна англійська жіноча школа. Так, не випадково Е. Гаскелл ввела в текст розповідь про жіночу школу, засновану леді Камнор. Цю школу можна назвати “ремісничою”, адже тут “дівчат навчали, як прекрасно шити, як бути чудовими покоївками, кухарками, робити реверанси і говорити ввічливе “будь ласка, мем”, а також охайно одягатися в щось на зразок благодійної форми” [2, с. 3]. Письменниця іронічно змальовує форму учениць, придуману дамами з Камнор Таверс, яка більше нагадувала форму покоївок і однозначно вказувала на суспільне місце жінки: білі чепчики, білі палантини, клітчасті фартухи і сині плаття. Більше того, саме ця “ремісничa школа” вважалася візиткою міста Холлінгфорда. Так, “завжди вважалось, що ніхто із приїжджих не бачив Холлінгфорда повністю, якщо не побував у школі графині і не отримав достатньо вражень від маленьких учениць і їхнього ще більш акуратного рукоділля’ [2, с. 3]. А одним із найбільших свят міста був День шани, під час якого леді Камнор зі своїми дочками урочисто приймала всіх шкільних опікунів у своєму сімейному помісті. На тлі такого зображення англійської освіти XIX століття самоосвіта Моллі, її захоплення поезією і наукою про “високі матерії”, її відраза до рукоділля та інших суто жіночих справ виглядала майже “жіночою революцією” у творчості Е. Гаскелл.

Таким чином, на основі компаративного аналізу творів Е. Гаскелл та О. Кобилянської можемо виокремити спільне та відмінне в постановці і вирішенні проблеми жіночої освіти. Так, освітні суспільні умови, які, звісно ж, відобразились у творах, були майже ідентичними. Велику перевагу в навчанні мала "сильна" стать, жінкам реально було здобути лише ремісничу освіту, а також фах учительки (в Англії – гувернантки). Однак серед передового жіноцтва з'явились ідеї жіночої емансипації та зародилась боротьба за рівні освітні права. У творах ці ідеї втілено в образах трьох подруг із новели «Valse melancolique» О. Кобилянської та в образах Моллі й місіс Хемлі в романі Е. Гаскелл «Дружини і дочки». О. Кобилянська показала велику залежність жіночої освіти від матеріального світу, адже музикантка Софія Дорошенко в кінці твору трагічно гине через відмову її дядька оплачувати навчання у Віденській консерваторії. Лише одна героїня – малярка Ганнуся, яка проповідує авторську ідею покладатися на саму себе, "бути собі ціллю", – досягає високих щаблів освіти, продовживши навчання в Римі. У романі британської письменниці революційним є образ Моллі, яка руйнує британське уявлення про жіночу ремісничу освіту типу школи леді Камнор. Однак своєрідним "поводирем", просвітителем для Моллі в лабіринті науки письменниця все ж обирає чоловіка – Роджера (тут відзначаємо типологічну близькість з образом Стефана Лієвича з повісті О. Кобилянської «Людина»). Можливо, авторка хотіла таким чином відобразити тогочасну суспільну ситуацію, адже ідеї жіночої емансипації в Англії підтримували і чоловіки. В обох творах проблема жіночої освіти має трагічний контекст: передчасно помирають і Софія Дорошенко з новели «Valse melancolique», і місіс Хемлі з роману Е. Гаскелл. Особливою відмінністю новели української письменниці є філософське трактування поняття жіночої гармонії, світової гармонії, національний та міжнародний контекст освіти (дві її героїні мріють про навчання за кордоном), а також полемічний (тривимірний – відповідно до кількості героїнь) погляд на жіночу освіту: консервативний (втілений в образі вчительки Марти), поміркований (втілений в образі Софії Дорошенко) і радикальний, феміністичний (представлений образом малярки Ганнусі).

Література

1. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: жінки в громадському житті України 1894-1939 / М. Богачевська-Хом'як. – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
2. Гаскелл Э. Жены и дочери [Електронний ресурс] / Элизабет Гаскелл; пер. с англ. В. Григорьевой. – Режим доступа: http://apropospage.ru/-lib/gasckell/2/wd8.html.
3. Драч О. Вища жіноча освіта: російська і світова практика другої половини XIX ст. [Електронний ресурс] / О. Драч. – Режим доступу: http://nauka.hnpu.edu.ua/sites/default/files/fahovi%20vudannia/2009/statti%20istoria%20geografia%2031/22.html.

4. Кобилянська О. Твори: в 2 т. / Ольга Кобилянська. – К.: Дніпро, 1983. – Т. 1. – 495 с.
5. Павличко С. Фемінізм / Соломія Павличко; передм. В. Агеєвої. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
6. Педагогический словарь: в 2 т. – М.: Изд-во Академии педагогических наук, 1960. – Т. 1. – 775 с.
7. Рижкова М. Питання жіночої освіти в педагогічній спадщині другої половини XIX – на початку XX століть [Електронний ресурс] / М. Рижкова. – Режим доступу: http://intellectinvest.org.ua/pedagog_-editions_ emagazine_pedagogical_ science_ arhiv_pn_n2_2008_st_16.
8. Сухенко Т. В. Жіноча середня освіта в Україні (XIX – поч. XX ст): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / Т. В. Сухенко. – К., 2001. – 20 с.
9. Условияприема на Петербургские ВЖК в 1882 г. // Женское образование. – 1882. – № 6. – С. 414-445.

Стаття надійшла до редакційної колегії 01.11.2016 р.
Рекомендовано до друку д.ф.н., професором ***Козликом І.В.***

THE PROBLEM OF WOMEN'S EDUCATION IN THE UKRAINIAN AND BRITISH FEMINIST DISCOURSE (ON THE BASIS OF THE NOVELS BY ELIZABETH GASKELL AND OLHA KOBYLIANSKA)

O. S. Turchanska
Ivano-Frankivsk Law Institute of National University "Odesa Law Academy"; Department of the Humanities; 76007, Ivano-Frankivsk, Maksymovych Str., 13, ph. +380(342)72-07-51; e-mail:vstup_if@onua.edu.ua

The article deals with the problem of women's self-consciousness and education in the feminist discourse of the Ukrainian and English literature. The research is carried out on the basis of typological comparison of the novel by Elizabeth Gaskell «Wives and Daughters» and the novel by Olha Kobylyanska «Valtz melancolique». Education, consciousness and social status of the Ukrainian and British women at the end of the XIXth – beginning of the XXth century are analyzed. Similar and different points in solving the problem of women's education in the literary works of the Ukrainian and British writers are identified.

Key words: *women's education, feminism, gender, woman self-consciousness, woman writing, patriarchal tradition, emancipation.*